

LIETUVOS RESPUBLIKOS GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO ĮSTATYMO NR. IX-1007 18², 20 IR 36 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

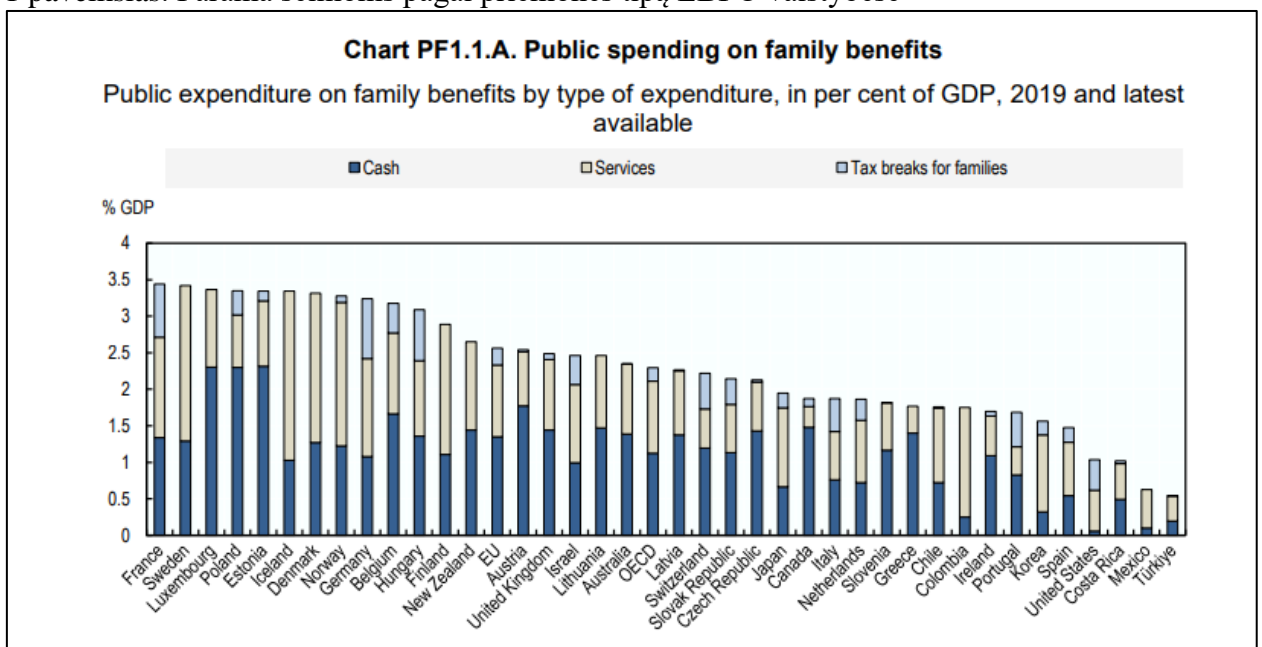
1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO), klestinčios šeimos lemia stiprią visuomenę. Šeimos yra visuomenės kertinis akmuo ir atlieka svarbų vaidmenį ekonomikoje. Šeimos yra pagrindinis finansinės ir socialinės paramos šaltinis didžiajai daugumai žmonių. Jos yra esminis solidarumo variklis: perskirsto išteklius – pinigais, natūra ir laiko dėmeniu – tarp asmenų, namų ūkių ir kartų, suteikia apsaugą ir draudimą nuo ekonominių nuostolių ir sunkumų. Šeimos yra labai svarbios žmonių gerovei. Jos suteikia savo nariams tapatybę, meilę, rūpestį, globą ir tobulėjimo kelią bei sudaro daugelio socialinių tinklų šerdį¹.

Pagrindiniai būdai, kuriais šeimos remiamos EBPO socialinės apsaugos sistemose, yra piniginės išmokos, natūra teikiamos paslaugos (įskaitant vaikų priežiūrą) ir mokesčių lengvatos. Skirtingi išlaidų (paramos šeimai būdų) pasirinkimai pagal rūšį ir jų apimtį gali atspindėti skirtingus prioritetus, susijusius su šeimos ir vaikų rezultatais, administravimo metodais ir aprėptimi bei platesniais politikos tikslais². Mokesčių lengvatos šeimoms, paraleliai su išmokomis ir paslaugomis, veikia Prancūzijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Slovakijoje, Portugalijoje, JAV, Olandijoje, Didžiojoje Britanijoje, Airijoje ir kitose valstybėse.

Lietuva neturi vieno iš trijų esminių polių – mokesčių lengvatų šeimoms. Nuo 2018 m., unifikuojant vaiko pinigus, buvo panaikintas papildomo neapmokestinamojo pajamų dydžio už vaiką (įvaikį) institutas.

1 paveikslas. Parama šeimoms pagal priemonės tipą EBPO valstybėse

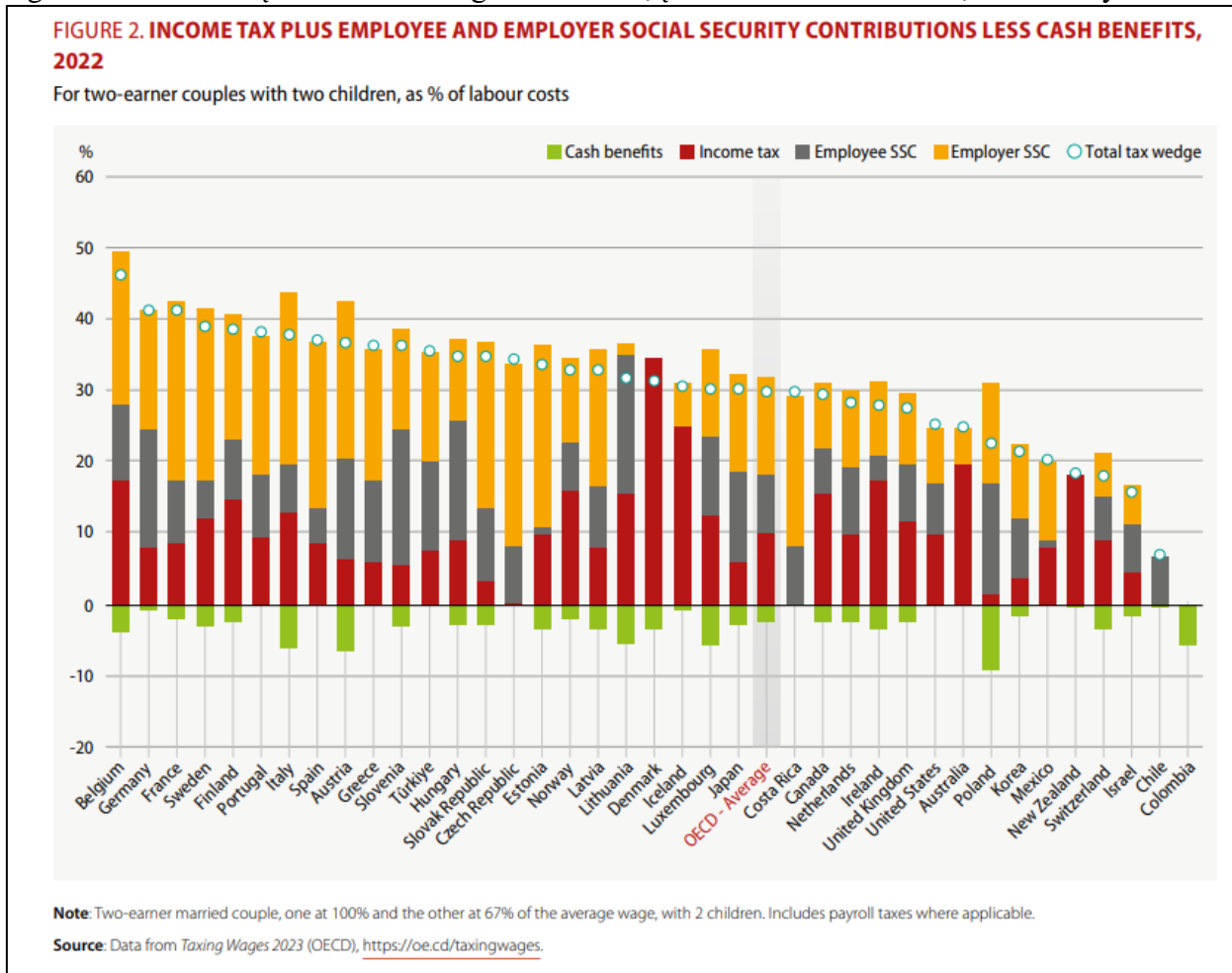
Šaltinis: https://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf

¹ <https://www.oecd.org/els/family/47701128.pdf>

² https://www.leavenetwork.org/fileadmin/user_upload/k_leavenetwork/OECD_DoingBetterForFamilies_2011.pdf

Socialinės (pajamų) nelygybės mažinimo aspektu teisingos yra tos mokesčių reformos, kurios didina mokesčių progresyvumą ir paraleliai didina apsaugą pažeidžiamiesiems gyventojams. Šiuo metu Lietuvoje vaikus auginančios šeimos, įvertinus paramą pinigineis išmokomis, patiria didesnę mokestinę neto naštą nei EBPO vidurkis ir didesnę nei tokiose valstybėse kaip Airija, Didžioji Britanija ar Lenkija, ir didelėje dalyje kitų EBPO šalių.

2 grafikas. Mokesčių našta vaikus auginantiesiems, įvertinus vaiko išmokas, EBPO šalyse

Šaltinis: <https://www.oecd.org/tax/taxing-wages-20725124.htm>

Standartinės (universalios) išmokos už vaiką Lietuvoje per 6 metus padidėjo nuo 30 eurų 2018-aisiais (kai buvo įvestos) iki 85,75 eurų 2023 metais. Nuo 2021 m., kai vaiko pinigai siekė 70 eurų, iki 2023 m. (imtinai) pokytis buvo labai mažas (apie 16 eurų). Neatrodė, kad Vyriausybės siūlymais 2024 m. išmokos už vaiką pasieks bent 100 eurų.

Lietuvos mokesčių sistema atsižvelgia į pajamų dydį, o ne į aktualias išlaidas, susijusias su vaikų išlaikymu. Pastaraisiais metais namų ūkiai Lietuvoje susiduria su įvairiomis problemomis: išaugo maisto, energetikos kainos, komunalinės išlaidos, pabrango vaiko paruošimas į mokyklą, pakilo paskolų palūkanos, pabrango įvairios paslaugos nuo transporto iki sveikatos. Asmenys, turintys vaikų, tai patiria daug skaudžiau. Vaikus auginantys žmonės stokoja valstybės dėmesio ir pagalbos. Tai liudija ir statistika, ir demografinės tendencijos:

- namų ūkiai be vaikų rečiau patiria skurdo riziką nei gyvenantys su bent vienu vaiku (atitinkamai 10,3 ir 13,3 proc.);
- vaikų iki 18 metų skurdo rizikos lygis 2023 m. sudaro 17 proc.;
- 2022 m. suminis gimstamumo rodiklis buvo 1,27 (2021 m. – 1,34). Palankiausia demografinė pusiausvyra, užtikrinanti kartų kaitą, yra tada, kai suminis gimstamumo rodiklis svyruoja apie 2,1.

Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 18², 20 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – GPM įstatymo projektas) parengtas siekiant

padėti vaikus auginančioms šeimoms ir spręsti paskatų dirbantiems ir vaikus auginantiems asmenims trūkumą.

Prezidentas siūlo idėją, kad atsirastų papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis už vaikus, kuris galėtų siekti 1044 eur per metus (87 eurus per mėnesį) už vieną vaiką. Papildomą neapmokestinamąjį pajamų dydį už vaiką prisitaikytų ne tik dirbantieji pagal darbo sutartis, bet ir tėvai, dirbantys pagal individualią veiklą. Paramą tėvai galėtų gauti kartą per metus, teikdami metines pajamų mokesčio deklaracijas.

2023 m. vasario mėnesį Prezidentas raštu informavo Seimą apie planą teikti Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 pakeitimą, numatant spartesnę neapmokestinamųjų pajamų didinimą dirbantiems ir vaikus auginantiems asmenims, siekiant dirbančioms šeimoms taikomas neapmokestinamąsias pajamas sparčiau artinti prie minimaliosios mėnesinės algos dydžio. Su išlyga, jog jeigu šis pokytis bus numatytas Vyriausybės inicijuojamoje kompleksinėje mokesčių reformoje 2023 m. pavasarį, – tuomet atskira iniciatyva nebus teikiama. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatytas siekis, kad apmokestinant pajamas būtų atsižvelgiama ne tik į pajamų dydį, bet ir į mokesčio mokėtojų turimus išlaikytinius. Atsitiko taip, kad Vyriausybė mokesčių reformos projekte Seimui nepateikė papildomo neapmokestinamojo pajamų dydžio už vaikus reglamentavimo.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projektą inicijavo Lietuvos Respublikos Prezidentas. Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos Ekonominės ir socialinės politikos grupė.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu mokesčių politikos priemonėmis vaikus auginančios šeimos nėra remiamos. Tai neatitinka tarptautinės praktikos ir Lietuvos problematikos bei nacionalinės politikos siekių.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Siūloma nuolatiniais Lietuvos gyventojams (tėvams, įtėviams arba nuolatiniais globėjams (rūpintojams)), auginantiems vaikus (įvaikius) iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi pagal bendrojo ugdymo programą (įskaitant asmenis, kurių mokymą pagal bendrojo ugdymo programą ir pagal bendrojo ugdymo programą kartu su profesinio mokymo programa vykdo profesinio mokymo teikėjai, iki šie asmenys baigs bendrojo ugdymo programą, taip pat akademinių atostogų, profesinio mokymo teikėjų suteiktų dėl ligos, nėštumo ar vaiko priežiūros, laikotarpį), bet ne ilgiau, iki jiems sukaks 23 metai, už kiekvieną auginamą vaiką (įvaikį) per metus taikyti papildomus 1044 eurus neapmokestinamųjų pajamų:

- gaunantiems su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusias pajamas būtų papildomai padidinamas pagal galiojančią formulę apskaičiuotas neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD);
- gaunantiems pajamas iš individualios veiklos būtų papildomai padidinamas pajamų mokesčio kreditas, apskaičiuotas pagal galiojančią formulę;
- tais atvejais, kai NPD arba pajamų mokesčio kreditas apskaičiuojamas ir lygus 0 (nuliui), papildomos neapmokestinamosios pajamos auginantiems vaikus (įvaikius) yra taikomos.

Visais atvejais papildomos neapmokestinamosios pajamos auginantiems vaikus gali būti pritaikytos tik mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, gyventojui teikiant metinę pajamų mokesčio deklaraciją. Tais atvejais, kai metinės apmokestinamosios su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos, apmokestinamosios pajamos iš individualios veiklos sudaro mažiau kaip dvylika minimalių mėnesinių algų, papildomos neapmokestinamosios pajamos auginantiems vaikus (įvaikius) būtų proporcingai sumažinamos.

Metinės papildomos neapmokestinamosios pajamos auginantiesiems vaikus (įvaikius) taikomos dalijant šią neapmokestinamųjų pajamų sumą kiekvienam iš tėvų (tėvių arba nuolatinių globėjų (rūpintojų)) per pusę arba jų pasirinktu santykiu.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikia imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymo projektą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priėmus įstatymo projektą, įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai nenumatoma.

7. Galima priimtų įstatymų įtaka verslo sąlygoms ir plėtrai

Papildomo neapmokestinamo pajamų dydžio už vaikus įvedimas padės vaikus auginančioms šeimoms, ypač padidėjus kainų lygiui, taip pat svarbu reaguoti į gimstamumo mažėjimo tendencijas. Anot EBPO, klestinčios šeimos yra visuomenės kertinis akmuo ir atlieka svarbų vaidmenį ekonomikoje.

8. Įstatymų projektų atitiktis strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštaruoja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus įstatymo projektą, galiojančių įstatymų pakeisti ar pripažinti netekusiais galios nereikės.

10. Įstatymų projektų atitiktis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams ir įstatymų projektų sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projektas neapibrėžiama naujų sąvokų ir jas įvardijančių terminų.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir ES teisei

Įstatymo projekto nuostatos neprieštaruoja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis, ES dokumentams.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai ir terminai

Priėmus GPM įstatymo projektą, turės būti pakeisti atitinkami Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko teisės aktai.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Priėmus GPM įstatymo projektą ir įvedus papildomą neapmokestinamąją pajamų dydį už vaiką (įvaikį), preliminariniu skaičiavimu, valstybės ir savivaldybių biudžetai per metus neteks apie 60 mln. eurų pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio. Netekimai – gyventojams pateikus metinę pajamų mokesčio deklaraciją, dėl to tai nedarytų įtakos 2024 m. fiskaliniam deficitui (gyventojo pajamos už 2024-uosius bus deklaruojamos 2025 metais).

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai, rekomendacijos ir išvados

Prezidento iniciatyva dėl papildomo neapmokestinamo pajamų dydžio už vaiką (įvaikį) viešai politikų, ekspertų ir kitų visuomenės grupių diskutuojama nuo 2023 m. kovo mėnesio.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

„Neapmokestinamosios pajamos“, „gyventojų pajamų mokestis“, „pajamų nelygybė“, „vaikus auginantieji“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Lietuvos Respublikos Prezidento vertinimu, siūloma priemonė yra svarbi sprendžiant Lietuvos demografinius iššūkius ir pašalinant šeimos ignoravimą vykdomoje politikoje. Tokiomis ir panašiomis priemonėmis Lietuva galėtų tapti šeimoms draugiškiausia Europos Sąjungos valstybe.
